

IVAR TENGBOM: A HÖGÁLID-TEMPLOM

MŰVÉSZETI ÉLET ÉS IRODALOM

RIPPL-RÓNAI JÓZSEF. November huszoneöbödike súlyos csapással sújtotta művésztinket: meghalt Rippl-Rónai József, festésztink, grafikánk, iparművésztink egyik legértékesebb, legérdekesebb mestere. Bár halála híre nem jött váratlanul, hiszen hosszú és súlyos betegség előzte azt meg, a nagy vesztesség tudata mégis megdöbbentette művésztársait, az egész magyar kultúr-társadalmat s megilletődéssel fogadta azt a külföld is, mert hisz Párisban, Belgiumban, Olaszországban is nagyra becsülték művészeitét és bizonyára ő volt a külföldön legismertebb magyar festő.

Minket ez a hír akkor ért, midőn a Magyar Művészet Iveci nyomtatásra készen fektődik a gépekben. A kaposvári temető friss sírjától jövet, elfogódottan nyúlunk a tollhoz, hogy a nagy művésznak s küzdő bajtársnak élete folyását legalább fontosabb állomásain újra végig-gondoljuk s neki a magunk módjára szerény emléket állítsunk.

Rippl-Rónai József Kaposvárott született 1861. május 24-ikén. Atyja tanító volt s fiából is tanítót akart nevelni, de az eleinte gyógy-szerészetet tanult, utóbb nevelője lett Zichy Ödön gr. kis fiának s ezzel Kalksburgba költözött, ahol szabad idejét rajzolással, festéssel töltötte és sűrűn járt be a közeli Bécsbe, ahol a régi mestereket tanulmányozta s új művészekkel keresett kapcsolatot. Így ment ez 1884-ig, amikor elhatározta, hogy egészen a művészetnek fog élni. Ez év februárjában be-lajstromoztatta magát a müncheni képzőművészet-i akadémiára, itt Herterichnek és Dietz-nak volt tanítványa s e korból fönmaradt rajzai szorgalmas és nagyon beható természettanulmányról tanuskodnak. Az utolsó porcikáig meg-dolgozott munkák még nem árulják el, hogy szerzőjükből egykor legkönnyedebb kezű mes-terünk fog válni.

Régi vágya Párisba vonzotta, ahova a ma-gyar kormány ösztöndíjával 1887-ben jutott el.

Itt különböző mesterek tanácsaival élt, legnagyobb befolyással mégis Munkácsy volt rá, aki műtermébe fogadta, ott eláta festőszerekkel, sokat másolatott vele saját képei nyomán s önálló munkára is ösztökélte. Jólleik barátisággal segítette a még időközofatlan ifjút, aki most rövid időre teljesen mestere sifusát látsozt követni. E korszakra való visszaemlékezését Rippl-Rónai a *Magyar Művészet* első évfolyamának 2. számában tette közzé.

Eredeti tehetsége azonban csakhamar másfelé, az akkori párisi művészletárság újfajra vezette. Műtermet bérelt s a maga erejéből, a maga szabad meggyőződése szerint kezdte kialakítani saját egyéni sifusát.

Az első párisi évek termékei még kevés határozottságot mutatnak. Munkácsy-Liszt-arcsképe után készített rézkarcának, amelyet 1888-ban Budapesten is kiállított, megvolt ugyan a maga biztosságos sikere, de ez nem hatott rá irányítóan. Korai képei közül az „Egy játszma bézigue” még semmi különös művészi szándékot nem mutat. Az 1892-es év azonban nevezetes fordulót jelent. Ekkor rendezte első külön kiállítását a párisi osztrák-magyar nagykövetségnek egy szíveségből átengedett helyiségben s ekkor keletkezett a „Feketeruhás nő kalitkával”, amelyen már nyoma sincs Munkácsy befolyásának. A szonorus barna színek elűntek, a tónust érzékeny finomsággal meglátott valőrök helyettesítették, keresni kezd a kivágás érdekességét, a vonalfinom lendületét, a szürkek gyöngéd pianissimoit. Egy csapással azon az úton volt, amelyen az akkori párisi fiatalág legszebb tehetségei jártak s szinte azt mondhatnók, hogy a francia művészet e korszakának egyik nagyon tevékeny s az ifjú gárda által szívesen elismert munkatársa volt.

Hol Párisban, hol idehaza fölve hónapokat, festgetett Csongrád megyében (Alföldi temető), Tótszentpálon (Somogyi parasz-asszonyok), rézkarcban adta ki Jankovics gr. somogyi főispán arcképét, majd egy évvel később, 1895-ben úgy idehaza, mint Párisban külön kiállítását rendezett műveiből. Párisban ekkor már a legjobb körökben ösmerték és értékelték művészetét. Bing, a „L'art nouveau” megalapítója, őt is besorozta abba a válogatott kis művészgárdába, amellyel szemenszedeti finomságú munkákat végeztetett: Les végres és Les tonbeaux címen rajzolatott velük illusztrációkat, amelyekhez nem kisebb költő, mint Georges Rodenbach írta a szöveget. E kiadványok a raffinnál ízlésű könyvművészetnek máig is szinte páratlanul álló termékek.

Más körülmények közt ismerete meg őt a budapesti közönség ugyanabban az évben. Egyéb hely híján egy képviselő-barátjalakásán rendezte első külön kiállítását s ez alkalommal tapasztalni kellett, hogy a környeztet, amelybe itt jutott, távolról sem érett még művészeti célzatainak felismerésére. A stílus, amelyet művei

képviseltek, túlságosan franciás, túlságosan századvegi volt ahhoz, hogy ne hasson különbözőnek. Égy pár szakértő kivételével kinevették.

E szakértők közé tartozott az Andrásy grófi család is. Meghívta Terebesre, ahol (1896) elkészítette Gyula gróf és Tivadarné grófné képmását (repr. a Magyar Művészet előző, 7-ik számában a 451. oldalon) s rá bízta a budai palota jelleg ebédül-berendezését. A bútorról, szőnyegről kezdve el egészen az ablak üvegfestményéig minden darab az ő tervéi nyomán készült. Az ismert műbarát és kitűnő műéző családnak ez a határozott állásfoglalása nagyban enyhítette azt az érdességet, amelyet Rippl-Rónai művészi munkálkodását a nagyközönség fogadta. Sőt, 1897-ben egy állami intézet, az Iparművészeti Múzeum, meg is vette Idealizmus és realizmus című mesteri gobelinjét, amelynek a végleges anyagba való átültetésében nagy része volt a művész feleségének, küzdelmes élete hű társának, Baudrion Lazarine-nak.

1899-ben újabb megiszteltetés érte Párisban: Durand-Ruel szalonjában reprezentatív kiállítását rendezték a modern francia festők legkiválóbbját, akiket Maurice Denis válogatott össze. Az egyetlen külföldi, akit ide meghívtak, Rippl-Rónai volt.

E siker után elhagyta Páriszt és 1900 decemberében nagy szegű külön kiállításban mutatta be Budapesten a Royal-szállóban. A kalitkás nő, a Kuglitők, Konti zeneszerző képmása, Öreg anyja arcképe, egy sor finom tájkép, összesen mintegy kétszáz darab, szokatlanul erős hatást váltottak ki s két táborra osztották a közvéleményt. Ha azelőtt csak néhány híve, néhány barátja volt ideháza, most már az amatőrök egész sora kezdett érdeklődni a félig-meddig kiközösített művész iránt. Természetesen nem volt hiány a leghevesebb hírlapi támadásokban sem.

Ezt a kiállítását megismételte 1902-ben a Mercur-palotában s ez évben néhány barátja biztatására újra külföldre ment, ezúttal Moszkvába és Pétervárra, ahol nagy megráztással fogadták s ahol színházi diszletterekkel is foglalkozott. A zord tél azonban, amely nagyon megkínozta, hazahozta s itt részint Budapesten, részint Kaposvárott folytatta írárdhatatlan munkásságát. Ennek termékeit 1906-ban állította ki a Könyves Kálmán szalonjában s ezzel döntő sikert aratott. Az epés kritikák most már elismerték s a kiállításnak ügyszólván minden darabja elkelt.

Ez év hozta meg neki az első hazai hivatalos elismerést is: „Amikor az ember visszaemlékezéséből él” című képre a Műcsarnokban megkapta a Társulati díjat, Miláno nemzetközi kiállításának juryje pedig díszoklevéllel kedveskedett neki.

Ezzel vége szakadt a nehéz küzdelmekkel teljes éveknak s pályáján ezek után elismerések és kitüntetések egész sora érte.

De vége szakadt még valami másnak is, ami minket művésztünk sorsa szempontjából jobban érdekelt: vége szakadt a párisi művészhöz való tartozásának is.

Hazatelepődésével a franciás festőből magyar mester lett.

A kaposvári fehérszobás otthon, rengeteg népművészeti holmijával, magyaros kis falusi kerítjével, a somogyi emberek és a somogyi levegő, utóbb a Balaton opál-tükrre egészen más színfelvételre, más karakterek, más impressziók kiaknázására tereltek. A ködös-lehelletes szürke tónusok erőteljes, viruló színeknek adtak helyet, férfias határozottság, szájszavú összefoglalás kezdte jellemezni képeit. Az emberek arra eszmélnek, hogy e képeket nem párisi, hanem somogyi ember festette s nem francia, hanem magyar érzület tükrözik azokon. Élete végső éveiben az olajfestés anyagát, amellyel oly sok kaposvári képe készült, lassankint háttérbe szorítja a pasztell, amelynek omlós, halk és mégis teljes hangján mondja el művészi megjegyzéseit szép asszonyokról, érdekes emberekről oly mesterin, hogy hozzá mérhető pasztellfestő alig akad másfelé.

1911-ben, elismeréstől körülvéve, kiadta memóriáját (Rippel Rónai Emlékezései), amelyek becses adatokat tartalmaznak az új párisi művészet történetirője számára is és közvetlenségükben nagyon jellemzők írójukra is. Két évvel utóbb ötvén rajzának reprodukcióját adta ki a Könyves Kálmán r.-t.

Munkálkodása további menetéről e percben alig van már mondanivalónk: szorgalmasan és szakadatlanul fest és rajzol s e művek szaporán kerülnek magyar és külföldi kiállításokra. Életében már alig történik valamely nevezetesebb fordulat, annál szebb és élvezetesebb művészi stílusának belső története, amelyet a maga egészében e képek rejtenek magukban. A monografus feladata lesz e gazdag életmunka felírása, a művészeti eredmények értékelése. A biográfus már csak néhány adattal járulhat e „belső történet” kiegészítéséhez.

E néhány adat pár sorba foglalható. 1916-ban felesége arcképére megkapta Budapesten az állami nagy aranyérmét, 1920-ban ott találjuk azok sorában, akik megalapítják a Szinyei Merse Pál-Társaságot, amelynek mindvégig munkás és hű tagja volt. 1921-ben nagy sikereket ért el Amsterdamban, 1922-ben Stockholmban és Velencében, 1924-ben Velencében, Bécsben és Zürichben, 1926-ban Londonban, Bradfordban, Bruxellesben és Velencében. Ebben az évben kérték fel arra, hogy festesse saját arcképét a firenzei Pitti-palotában levő arckép-gyűjtemény számára. Utolsó kiállítása ez évben, amikor már súlyos betegség (érelmeszesedés) kínozza, októberben az Ernst-Múzeumban volt. A nagybeteg művész ez alkalommal kiállított összes művel egy nap alatt elkelték. Ez az egyszerű adat mutatja,

hogy megbecsülése nőfőn-nőti s szeretet, tisztelet és meleg elismerés enyhítette utolsó napjainak fájdalmait.

Temetése november 27-én volt szülővárosában, Kaposváron, amely már régebben díszpolgárvá választotta. Ködös, borús időben, amely a somogyi határt stílusos Rippel Rónai festménnyé alakította át, kísérték művésziársai és barátai utolsó útjára. S Kaposvár három ezer embere adta a nagy művész végső útjához a díszkíséretet.

L. K.

Sirjánál Petrovics Elek, az Orsz. Magyar Szépművészeti Múzeum főigazgatója, a vallás-és közoktatásügyi magyar királyi miniszter képviselőjében a következő beszédet mondotta:

— Aki most itt fekszik a Munkácsy-lepel szent színel alatt, az addig, amíg el nem szállt lelke, nemcsak a maga életét élte köztünk, hanem művészetével életet adott egy egész kis világnak, amelyet ő teremtelt meg a maga módján, művészi érzésének életet fakasztó erejével. Gazdag, mozgalmak, érdekes világ volt ez. Ha szemünk elé idézzük mindazt, amit a mi halottunk, mintegy másodszer hívott életre művészetével, szinte véget nem érő sora vonul el előttünk az embereknek, csoportoknak, vidékeknek. Otthonát és szeretteit, a tarka és sürgő-forgó nagyvilágot, az egész életet magába ölelte az ő határtalan érdeklődése. Szeme egyre fűrkészte a világ szépségét és fáradhatatlan keze mindig élvezen volt arra, hogy feldolgozza szemének dús látomásait. A szemek most kiuladtak, a kéz megmerevült, de a világ, amelyet életre hívtak, tovább él. S a teremtmények most megosztják alkotójukkal azt, amit kaptak tőle: az életet és magukkal viszik őt a halhatatlanságba. Mi pedig csodálkozva nézzük, hogyan indul meg új és igazi élete a halott művésznek — és ez a csodálatos látvány felemel és megvigasztal bennünket a válás szomorú pillanatában.

Mert az embertől, fájdalom, válnunk kell. Hadd búcsúzzam tehát tőled, távozó, drága barátunk! Fogadd köszönetünket azért a nagy örökségért, melyet művészetedben hagytdi reánk, s azért a felemelő példáért, amelyet bátor és hajlíthatatlan művészi magatartásoddal adtdl. Olyan értékek ezek, amelyeket felte fogunk őrizni a magyar élet és a magyar művészet kincstárában. A magyar kultúra gyászol, de büszkén gyászol téged s a vesztésed érzésébe hálánk érzése olvad azért, hogy a miénk voltál. Ezekkel az érzésekkel tesszem le ravatalodra a m. kir. vallás-és közoktatásügyi miniszter képviselőjében a hála és tisztelet koszorúját és veszek búcsút tőled azok nevében, akik egyek voltak veled a magyar művészet szent ügyének szolgálatában. Kedves Mester, régi, hű barát: Isten veled!

Csók Istvánnak, a Szinyei Merse Pál-Társaság elnökének búcsúszavai:

A Szinyei-Társaság nevében tessék ravatalodra koszorút elhányt jó barát, halhatatlan

mester. Akik még nemrégiben is örvendő csodálkozással szemléltek a képeket, melyek bizonyosságai voltak lelkeik újjáéledésének, most bánatosan, fájdalomtól megtört szívvel állunk koporsóid körül. Örömlünk korai volt a rövid. Szívünk forró óhajátánád, hogy vedd fel diadalmasan újra az ecsetet — erősebb volt a halál, mely intett neked s végzetted betélt.

Hová lett szelíd, derűs humorod, melyel mindenkit elbájosított, hová a nagy szív, melynek minden dobbanása egy-egy művészi álom volt? Hová lett a vágy alkotni és alkotni újra, hová a törekvés, kivívni nagy nevet magadnak s a hazának, hová az idealizmus, a lelkes, megalkuvást nem ismerő akarat, mely átír minden akadályon, mely lenyűgözi a világot? Hová az egy, mely amaz isteni szikra, lánglelkednek adott hajlékot? Itt, itt van mindez előtünk — koporsóba zárva.

Megfogytok a Múza csókja homlokodon.

Koporsó zárja légvélőbe mindazt, ami benned földi volt. A szem, mely oly szépnek látta a világot, mint képeid, a kéz, mely fáradhatatlanul, idegesen vetette vásznonra szenzációidat, a szél, mely oly ihlettel tudott beszélni művésztéről, barátságáról s mindenről, ami csak szép és jó — plhen s minő kicsiny helyen élte! A világ kellett neked, hisz dicsőséged túlterjedt hazád határain s most megelőzsz pár négyeszlábnyit tétrel. Aki annyit dolgoztál, most összetett kézzel nyugszol s nincs az a hűs, földi hívó szó, — igérné bár Michel Angelo dicsőségét, Krózus vagyonát, Caesar sikereit — mely képes volna fölbreszteni dermedt álmodból.

S meddig tart az álom? Ameddig valamilyen hozzá hasonlók nem leszünk, míg föl nem ébreszt bennünket az arkangyalok végítéletet harsogó trombitája.

Mikor aztán lánglelked ott áll majd Teremtője előtt, aki eljött, hogy ítéletet tartson elevenek és holtak fölött — nem lesz okod félelemre. Ha előszámílod műveid ragyogó sorozatát, ha feltárod a sok-sok kincsét, melyet szíved magába zárt, melyet aztán te pazarul szétszórtál embertársaid között, ha mérlegre teszed a dicsőséget, melyet hazádra s erre az elárvult magyar fajodra árasztottál, vétked — mert hisz azok is voltak — pehelykönnyűvé válnak!

Fáradt test pihenj. Repülj lánglelked!

Áldott jó barát, halhatatlan mester, Isten veled!

ALEXANDER BERNÁT (1850—1927). Hetvenhét éves korában és mégis váratlanul hagyta el a magyar kultúrát. Melynek egyik legerényebb és legértékesebb munkása volt, Alexander Bernát. Azok közé a ritka emberi jelenségek közé tartozik, kiknek a tevékenység, a szinte pihenéstelen munka olyan szilkségű, mint akár a levegő. Érdeklődésének örök frissége és ritka látó köre lehetővé tette számára, hogy egyidőben tudós, tanár, publicista és tárcáíró legyen s hogy a legkülönbö-

zobb tárgyakkhoz szőjön hozzá. A művészet kérdései és alkotásai is érdeklődésének körébe tartoztak, ha benne kisebb helyet foglaltak is el, mint egyéb ágai az emberi művelődésnek. Esztetikai hajlandósága, a szép műbenlétére, hatására és nyilvánulására vonatkozó kérdések megfélének ingere juttatta sorosabb érintkezésbe a művészettel. Gondolkodásának absztraháló természetével a történyt nyomoza a művészet jelenségeiben. Első ilyen munkája „A művészet” című párbeszéde volt, melyel a Kisfaludy-Társaságnak dialógus alakjába bújított fejtegetésre kilátott díját nyerte el 1898-ban. Ez a kis munkája, melyet Alexander utóbb átdolgozott, kibővített és tovább fejlesztett, gondolatjárása filozófiájának, érvelő tehetőségének, a jelenségekben a történytől biztosan meglátó tekintetének és a párbeszéde című lebonyolításában való nagy ügyességének magáért beszélő bizonyossága. A „Budapesti Hírlap”-ba, amelynek évtizedeken át volt nagyküldetési dráma-bírája, ílvéve időszzerű művészeti kérdésekről is írt.

Külön előadó volt, akit mindenféle szívesen hívtak meg ilyen célból. Ezekre az alkalmakra nem egyszer a művészet körébe vágó témákat választott. A „Magyar Figyelő” 1913-iki évfolyamában Rodin-ról írt több folytatásra terjedő tanulmányt. Egyéb művészeti tárgyú írásainak egy részét „Művészet, a művészet értékeiről, a művészeti nevelésről” című könyvében, továbbá „Tanulmányok” (1925) című könyvsorozatának második kötetében gyűjtötte össze. Élete különböző korszakaiból való és igen különböző tárgyú értekezések vannak közöttük, például Fadrusz Mátyas-szobráról (1902), majd a következő évben elhalt nagytehetségű szobrász hagyatékáról (Fadrusz hagyatéka, 1903), a Szent István-templomról (1905), „A vonalról” (1907), Beardsleyről (1905) szóló írása, hogy csak a legérdekesebbeket említsük. A művészet iránt való érdeklődésének jó hasznát vette a Kisfaludy-Társaság. Vele íratta meg a Greguss-díj első szobrászati kírása alkalmával a bírálati jelentést. A terjedelmes tanulmány öt esztendő (1910—1915) magyar szobrászatának magyarázó és bíráló történetét adja. Ezt a munkáját is belefoglalja „Tanulmányok” című kötetébe. A művészetet akkor is kontaktust tartott Alexander, amikor nem mint író állt szemben vele. Sokat utazott, különösen Olaszországban és Európa művészetét közvetlenül szemlélte föl ismerte. A régi mellett a maga korának művészeti törekvése is érdekelték, sőt gyakran ígatták. Tanúság reá a Rodin-ról és Meunier-ről írt tanulmánya (az utóbbi szintén a „Tanulmányok” második kötetében). A gondviselés ritka szerencsés kedéllyel ajándékozta meg. Annak köszönhető, hogy az élete utolsó évtizedében ráköszöntött megpróbáltatásokat, amelyekbe jóval fiatalabbak megröppantak volna, bűmlatos rugalmassággal viselte el. Bizonyára azért,

meri jó ember volt és tiszta lelkiismeretű. Éle-
tének úgyszólván az utolsó órájig dolgozott.
Munkás gyűveje és pihenéstelen tolla jává-
ban működött, mikor a nagy óra fekete
mutatója idejének betelét jelezte. Úgy ment át
az egyik életből a másikba, mint aki munkája
végeztével új munkát megy keresni más téjakra.
Elek Artúr.

KEMÉNY LAJOS. A magyar művészet-
történeli kutatás érzékeny veszélyesét szen-
vedett ifj. *Kemény Lajos*nak elhunytával.
Negyven éven át volt Kassa város fővelé-
lárosa, ez az állás azonban nem jelentett neki
csupán hivatalt, hanem egyáltalán alkalmat arra,
hogy multunk kultúrájért rajongó elméje
hangyaszorgalommal kibányássza e nagyfon-
tosságú levéltárból mindazt, ami e multat meg-
világítani alkalmas. Sokféle irodalmi műkö-
déséből ezen a helyen kiemeljük azt a nagy-
szabású munkáját, amellyel új és ösmeretlen
művészettörténeli adatokkal gazdagította ismer-
teleinket. Számos kassai művész és iparmű-
vész az ő megvilágításában ismertünk meg
először. Lelkismeretes és gondos publikációi
részben az *Archaeologiai Értesítőben*, rész-
ben a *Művészetben* jelentek meg, mégpedig
igen nagy számban, de írt hasonló tartalmú
értekezéseket fővárosi és kassai naplapokba,
folyóiratokba is. Hálával őrizzük meg e létkes
és fáradhatatlan bűvár szép emléket.

Kemény Lajos Kassán született 1859. szept.
5-ikén s ugyanott halt meg ez év januárjának
24-ikén. Jó ideig aktív részvevője volt a kassai
irodalmi, tudományos és turista-életnek. Idő-
vel inkább a történelmi tudományokra összpontosít-
tatta érteit, oklevéltárakat, számadáskönyveket
adott ki a levéltár anyaga alapján s ily
munkái révén tagja lett a Műemlékek Orsz.
Bizottságának is. Alig van Kassának és vidéké-
nek oly kulturális vonatkozása a multban,
amelyet kutatásai meg ne gazdagítottak volna.
E munkájával maradandó emléket emelt magá-
nak. *(Ik.)*

ROHOVSZKY JÓZSEF. Ez év okt. 23-án
meghalt Budapesten *Rohovszky József* fiatal
festőművész. Még csak nemrég óta szerepelt
kiállításainkban: 1926-ban állított ki először a
Műcsarnokban, férfi- és női arcképeket, közülük
őnarcképét is. A művész 1893. április 3-án
született Budapesten, a realiskolán végzett
tanulmányai után a Képzőművészeti Főiskolán
1919-ben lett Balló Ede, utóbb Rudnay Gyula
növendéke 1925-ig. A jelesebb növendékek
közé tartozott s állami stipendiumban is része-
sült. Tagja volt a Kupeczky-Társaság művész-
egyesületnek. Október 25-én temették el Buda-
pesten a rákoskeresztúri temetőben. *(Ik.)*

KOPPAY JÓZSEF. Neve széles körökben
volt ismeretes, tetszetős festményei s még-
inkább pasztellképei bejárták reprodukciókban

fél-Európa képes lapjait. Magyar származású
volt ugyan, de a magyar művészlethez semmi
szál sem fűzte. Jóformán csak fiataliságnak
pár esztendőjét töltötte Magyarországon, azon-
túl gazdag országok nagy társadalmi köz-
pontjain s fejedelmi udvarai körül fejlette ki
arcképfestő munkásságát, ahol divatos és
bókkal teljes képmásai nem közönséges elis-
merést arattak. Tipusos festője volt a felső
tízezreknek Európában és Amerikában, nagy
anyagi sikert is aratott, de természetesen
művészetisége fejlesztésének rovására.

Koppay József Árpád (Prof. Baron Árpád J.
Koppay-Dretoma a gyász hirdetés szerint) Bécs-
ben született, 1859. márc. 15-én s eredetileg épít-
észnek készült. A budapesti Műegyetemen két
esztendőig töltötte, háromat a bécsin, de csakhamar
fölcserélte a léniát az ecsettel s a Canon és
Makaró métermében tanult fesseni, majd Mün-
chenbe költözött, ahol Wagner Sándorral került
összeköttetésbe. Itt néhány életképpel és egy
egész sor szépséggel kellett a közönség
körében figyelmet. Shakespeare színdarabjai-
nak szép hősnőiről festett sorozata hamar
feltűnést keltett. Gyorsan felkapott kedvencévé
lett a bajor, utóbb (1887) a madridi főnemes-
ségnek, megfestette a spanyol királyt, azután
Páris, London, Berlin főúri világát s az ameri-
kai követ révén Amerikában is összekötte-
lésekre tett szert, ahol több minden év feltű-
ltötte (Rockefellerék, Roosevelték arcképei).
A világháború Angliában érte, onnan Svájcba,
majd Bécsbe menekült s folytatva arcképfestő-
munkásságát. Képei nagyjábólra pasztellek:
virtuóza volt a tetszetős technikának, a kelte-
meskedő előadásnak, bizonyos megnyerő kül-
sőségeknek. Nyilvános gyűjteménynek közüli
tudtnkkal csak a debreceni Déry-Múzeum
őrzi tőle képet: Déry Frigyes arcképét. Meg-
halt ezévi szeptember hó 1-én Gasteinban,
8 nappal később Münchenben temették. Teme-
tésén résztvett Velics László müncheni fő-
konzulunk, ki a síron nemzetiszínű szalaggal
ellátott koszorút helyezett el. *(Ik.)*

**AZ ORSZÁGOS MAGYAR RÉGÉSZETI
TÁRSULAT MŰKÖDÉSÉRŐL.** Az Országos
Magyar Régészeti Társulat ez évi (1926—27)
működésének súlypontja ismét fölolvastulások
rendezésére esett. Ezek a fölolvastulások,
melyek a Társulat régi programjához híven
fölváltva régészeti és művészettörténeli tár-
gyúak, e két tudományzagnak nemcsak ma-
gyar képviselőit, hanem igen előkelő külföldi
reprezentánsait is megszólaltatták s az elő-
adások mindig régészeti vagy művészettörté-
neli ismereteink értékes gyarapodását jelen-
tették.

Az ülések sorozatát Kecskeméten október
23—25-én a Néprajzi Társulattal együttesen
rendezett vándorgyűlés nyitotta meg. Ez a társad-
almi ünnepekkel egybekötött vándorgyűlés
nagyan hozzájárult a régészet tudományának

oly fontos népszerűsítéséhez, melyet emelt *Alfréd Anorás* szép összefoglaló előadása „A honfoglalás előtti Magyarország kultúrájáról és *Bartucz Lajos* ismeretése „A népvándorlás korának antropológiájáról. Ugyancsak e kongresszuson, melyen a vidék csaknem valamennyi műzeumának igazgatója megjelent, ismételte meg *Csányi Károly* „Keleti szönyegekről” szóló szép és értekes, vetített képekkel illusztrált előadását. November havában *Arduino Colasanti*, olasz szépművészeti államtitkárnak a Korvin Társaságban elhangzott s az újabb olaszországi ásatások rendszeres összefoglalását tartalmazó nagyszerű előadására voltak hivatalosak a Társulat tagjai. Decemberben *Hillebrand Jenő*, a Nemzeti Múzeum régészeti osztályának vezetője ismertette a zagypapáiraival bronzkori urnatemető-értekes leleteit s mellette *Horváth Henrik* tartott előadást *Gundrich Carolus Frenco*-ról, a bélvárosi templom oltárainak mesteréről; előadásában új levéltári adatok alapján ismét a magyar barokk-korszak egyik bárnem nagyjelentőségű mesteréről kaptunk értekes képet. A januári fölolvastatás *Martin Schede* professzor előadása volt soron. A Német Archaeologiai Intézet újra megindult nagy ásató és az antik műemlékek pontos archaeologiai fölvevelelt eszközlő munkájának egy részletéről kaptunk fölvilágosítást a kisázsiai Angorában és Aezaniban tavaly lefolyt tudományos ásatás eredményeinek ismertetésében. Az angorai Augustus és Róma templomának pontos építészeti fölvevelelt volt az egyik cél, melyre vonatkozólag a francia fölvevelelt amellett, hogy részben elavultak (65 évvel ezelőtt készültek), hiányosaknak is bizonyultak. A templom, melynek típusa az ásató expedíció megállapításai szerint az ú. n. pseudodipterosforma volt, őzli befalazva a Monumentum Ancyranumot, Augustus császár politikai végrendeletét, mely a császár római mauzóleumára készült két hatalmas bronztáblának másolataként került a római birodalom eme egyik legtekintélyesebb végpontjára. A templom annak az építészeti monumentális stílusnak, egyik jellemző, továbbfejlesztett példája, mely az architektúrában a tágas tereknek minél bővebb alkalmazásáért tűzte ki főfeladatát s amelynek első mestere a Kr. e. II. században épült magnesiai Artemis-templom tervezője, Hermogenes volt. Aezaniban, a mai forgalomnak jóformán minden útvonalatól távolos kis faluban egész sor emlék hirdeti az antik kultúra monumentalitását. A római korban épült híd, a hellenisztikus kor végéről származó színház, a Kr. u. II. század második felében épült és stílusában a balbekivel rokon templom, az egykori forum értékes maradványai mind egy-egykor fontos és jelentőségteljes város nagyságának hirdetői. Ez alkalommal a templom belső és külső berendezését, tagozódását, fölépítését tisztázta az expedíció, mely Schede szerint jövőre folytatni fogja megkezdett munkáját.

Február 4-én *Dagobert Frey* bécsi professzor volt a Társulat vendége és fényes közönség jelenlétében tartott nagyszámú vetített képekkel illusztrált másfélórás előadást a „Bécsi Barokk és magyarországi kapcsolatairól”. Előadását a barokk művészet szociális alapjainak ismertetésével kezdte s hangsúlyozta, hogy ez a nagy művészi dramatikailag elsősorban az abszolútisztikus monarchia szellemének és társadalmi formáinak kifejezője volt. Róma és Páris mellett Bécs a legtalálóbb példája annak, hogy a XVII. és XVIII. század művészeti centrumai a fejedelmi udvarok mellett, mint azok függvényei állanak elő. Ez az udvari szellem jut kifejezésre az építető és mápártoló főurak működésében is, mint amilyenek például Bécsben a Liechtensteinek, a Schönbornok, Savoyai Jenő herceg. Ezek irányító szerepe a művészekkel szemben nemcsak a föladatak kijelölésében, programok adásában és a bemutatott tervek bírálatában nyilvánult; sokan közülök alapos művészetelméleti képzettséggel is bírtak s természetesen, hogy a művészek munkáit is a maguk szellemének megfelelőleg irányították. A bécsi udvarral állandó érintkezésben álló magyar főnemesség is így nyert fontos szerepet az ausztriai és magyarországi barokk művészet kialakulásában. Eszterházy herceg építkezései Kismartonban, Eszterháza és Bécsben, az Erdődyek és Bathányiak bécsi palotái, a magyar főpapok templomépítkezései az osztrák építészek javát foglalkoztatták. Különösen fontos a Bathányiak kapcsolata az idősebb Fischer v. Erlach-al s nem kevésbé jelentős, hogy a másik nagy osztrák építész Joh. Lukas v. Hildebrandt első ismert alkotása Ráckeveén áll. A további építések is, mint Anton Erhard és Joh. Baptist. Martinelli, Hillebrandt, Hefele, a szobrászok közül Donner és pozsonyi iskolája, a nagy freskofestők közül Troger, Maulberisch és Bergl mind hozzájárultak annak a rendkívül szoros kapcsolatnak kialakulásához, mely a XVIII. századi magyar művészetet Bécshez fűzte. Még az epreskeri kalvária mesteréről tett néhány találó stíluskritikai megjegyzést Frey, kinek előadása nem ismeretlen művek és művészek fölfejedésében kulminált, hanem annak a nagyterjedelmű áttekintésnek megfogalmazásában, melyből ezek az adatok, mint az egésznek szerves részei bontakoztak a hallgatók elé.

Február 28-án *Fettich Nándor* és *Bartucz Lajos* mutatták be a nagyjelentőségű moson-azentijdonosi ásatások régészeti és antropológiai eredményeit, melyek korszakos fontossággal bírnak a népvándorlások emlékeinek rendezése és kormegállapítása szempontjából.

Március 4-én *Georg Karo* hallei professzor tartott előadást a „Kréta-műkenai művészetéről, mely nem egymásból, hanem egymás mellett, egymástól függetlenül fejlődött ki a Kr. e. III.—II. évezredben. Érdekes előadása nagy fetszést aratott.

Március 26-án *Bauner János* szegedi egyetemi magántanár ismertette az „őszentiváni óskori telep és temető”-t, *Völ Ervin* pedig az Admonit Apátságban őrzött magyar vonatkozású emlékeket foglalta össze és ismertette.

Az előadásokat rendszerint felszólalások követik, melyek nem egyszer szerves kiegészítő részként csatlakoznak az előadók fejtegetéséhez.

Tagülteményül az Archaeologiai Értesítő XL. és XLI. kötetét, valamint a Régészeti Évkönyv II. folyamát osztja szét a Társulat tagjai között. A jövőre alapításának ötvenedik évfordulóját ünneplő Társulat, melynek vezetősége változatlan maradt [elnök: Kuzsinszky Bálint egyetemi tanár, másodelnök: Hekler Antal egyetemi tanár, lífár: Gerevich Tibor egyetemi tanár, másodlífár: Oroszlán Zoltán I. o. múzeumi őr, 1] minden anyagi nehézség ellenére is folytatja a magyar régészet és művészetörténet propagálására vonatkozó programjának megvalósítását, mely munkájában joggal számot tarthat a műveit magyar közönség teljes mértékű érdeklődésére és támogatására. O. Z.

*Ehhez látnandó minden a Társulattól illető levelezés, címre: Budapest, VI., Aréna-út 11.

VALLÁS ÉS MODERN MŰVÉSZET.
Irtja: *Somogyi Antal dr.* Budapest, Szt. István-Társulat, 1927.

A múlt század vallási közömbössége s az utána következő szabadelvű felfogás tagadhatatlanul meglankasztotta a művészek lelkében a hitnek inspiratív erejét s művészeink nagy része közömbösen fordult el a vallásos témáktól. Így történt azután, hogy a századforduló nagy művészi forrongásaiban a vallásos művészetek mostohagyermekei lettek a magyar művészeknek.

Az egyház is, amely a múltban a legtöbb mélységet és lendületet adta a művészeteknek, szinte közömbösen és elfogultan nézte a modern művészeti törekvéseket s a gyári tömegcikket lelketlen sivár termékeit alkalmazta inkább a szent helyeken és a liturgiában, mint a legtöbb esetben egyedül esztétikai érdeklődésből és nem a hiből teremtődött egyházművészeti termékeket. Ennek az áldatlan állapotnak még napjainkban is fájdalmasan érezhető diszharmonióján kíván változtatni *Somogyi Antal dr.* könyve, amelyben a vallás és a modern művészetek kölcsönös viszonyát iparkodik megvilágítani s ezzel a hibákat javítani és a jövőben való egymásra-találást elősegíteni.

A könyv methodikai beosztásában négy nagyobb részre tagozódik, amelyek közül az első rész az egyház és a művészet kölcsönös viszonyát iparkodik megvilágítani. A művészet lényegének aszihetikai megértelmzése a legnagyobb dialektikai készséggel megírt filozófiai esszé, amelynek végső megállapítása:

„A művészet az érzelmen szemlélet objektiválása” — a legfőképpen és legigazabban világítja meg a művészetnek igaz lényegét. „A műlvetés”, „A művészet az élet egészében” és „A művészet az eszmék szolgálatában” című fejezeteiben a művészet életiüldeniü erejét, az emberi lélek tehetségeire: az értelemre, az akaratra és az érzelmi világra való hatásait világítja meg.

A második részben a *l'art pour l'art* és egyházművészet helyes kiegyensúlyozásáról beszél s megvilágítja, hogy *Victor Cousin* 1818-ban a *Sorbonne-on* tartott előadásában egészen más értelemben használta e kifejezést, mint túlzott rajongói a művészi szabaddóság és nem szabaddág érdekében ma is alkalmazni szeretnék. A vallás, erkölcs, tudomány és művészetek kultúrájuk; nem öncélúak és különösen nem bálványok, amelyek előtt az embernek hódolni kell, hanem a vallásnak, erkölcsnek, tudománynak, művészetnek feladata és hivatása, hogy az ember életét szentté, jóvá, széppé és gazdaggá tegyék. „Az ember szentségben, jószágban, tudásban, szépségben éli meg és virágoztatja ki alkotó szellemét. Ártó apostolai tehát az emberiségnek azok, akik a kultúrájuk harmónióját megzavarják, akik a vallást és tudományt, erkölcsöt vagy művészetet egymás ellen kiüldöztetik vagy egymástól elszakítani akarják. A *l'art pour l'art* elvének szélsőséges fölfogása nagy akadályja az új egyházművészet kialakulásának. A művészetnek bár önmagában értelme van; a műalkotás művészi jellege az alakításon, a művészi formán fordul; tartalmi szemponióból az élet bármely élménye felé fordulhat; így a vallásos és erkölcsös élmények felé is. Ezzel megértelmezül az egyházművészet lélektani jogosultságát. Az egyház korlátozását és igényeit a vallásos tárgyú műalkotásokkal szemben isteni hivatásából láthatjuk, amely istenhez, az örök Szépséghez akarja eljuttatni híveit, — dogmái nem bílicsei a léleknek, hanem erőforrásai a vallásos életre, — megköltői a művészetben nem a művészi szabaddóság béklyól, hanem szellem, élet, lélekfeszítés és a lehatalmasabb művészi feladatokra ihleti erő.

A harmadik részben a művészi korszerűség kérdését tárgyalja *Somogyi Antal dr.* s talán ez a rész a legáltalánosabb érdekű s a művészet iránt érdeklődőknek éppen hangjának fejelemzettségénél, meggyőző tárgylagoságánál fogva a legtanulságosabb. Egynehány mondatot idézek csupán. „A kultúra oly cél, melynek útján nincs megállás, csak állomások, új távlatok a jövő felé. Az emberi szellem útja a történelem, útjelző a kultúra alkotásai. Ezt a munkát az érzésvilág számára a művészet végzi. A haladás nem jelent mindig egyet a fejlődéssel.” stb. Korszerű egyházművészetet sürget. A hagyo-

mányhoz való ragaszkodás szépen megér a haladással. Az őstílusú egyházművészetben nem látja a régi lennézetét.

A negyedik részben az egyházművészet és liturgia kölcsönös viszonyát tárgyalja. A liturgia központja Krisztus — ez legyen tehát az egyházművészetek irányító szelleme is. Az egyházművészetnek legbenső lényege szerint a közösség művészetének kell lennie. A liturgikus művészet jellemvonása a szimbolizmus. A beuronai iskola mint liturgikus művészeti irányzat kétségtelenül értékes, de csodálatosképpen nem elég vonzó s így nehezen fog a világgközösség újabbkori egyházművészeti irányvívá válni. A könyv utolsó fejezete J. van Acken „Christozentrische Kirchenkunst“ könyvét ismerteti, amely feltárja az egyházművészetet megújító eszmék és tervek tavaszos erejét.

Ritkán olvastam tartalmi igazságában helytállóbb, elrendezésében világosabb, célkitűzésében nemesebb szándékú könyvet Somogyi Antal dr. könyvéből. A magyar egyházművészeti irodalom, amely a felejtetetlen emlékké Fieber Henrik dr. halála óta a legmeddőbb némasággal halgatott a modern művészetek sokszor igen hangos vitáiban, különös örömmel kell hogy üdvözölje ezen megállapításában lebiggedt, esztétikai értékelésében a tudományos művészet-történelmi irodalom legmagasabb szintjén mozgó könyvet és hiszem, hogy a szerző intenciója szerint nagyon elő fogja segíteni, hogy a nagy arányokban kibontakozó művészetünkben az egyházművészet is kellő súlyt nyerjen, hogy a magyar művészet és a magyar katolikus egyház megtalálja egymást a közel jövőben!

Dr. Décséi Géza.

A RÉGI KISMARTONI SZOBRÁSZOKRÓL ÉS KÓFARAGÓKRÓL Csafkai Endre tartalmas cikke közül a „Mitteilungen des Burgenländischen Heimatschutzvereines“ (I) c. folyóirat ezévi 3. számában.

A kismartoni kőfaragók és kőművesek cébe feltűnően későn, csak 1767-ben szerez privilegiumokat, bár történetük évszázadokkal korábban kezdődik. 1422—23-ban Péter nevezetű, 1430-an István nevezetű kismartoni kőfaragó dolgozott a bécsi Szent István-templom építkezésénél, 1826-ban pedig Kristóf kismartoni kőfaragómester Sopronban szerepelt.

A XVII. század második felében és a XVIII. században Kismartonban és környékén, főleg az Esterházy-uradalom számára, a következő kőfaragók működtek: Hoffer Orbán (kímutatható 1653-ban), Grueber András (mester 1679 óta), Brasch Márton (Morvaországból származott, mester lett 1697-ben), Holzbauer Mátyás (mester lett 1725-ben, kímutatható 1760-ig), Nadzir Bernát (mester lett 1729-ben), Emerich Boldizsár (mester lett 1730-ban, meghalt 1772-ben; Bécsűhelyen is dolgozott),

Schang Konrád (mester 1739 óta), Mőgele vagy Megele József (mester kb. 1784 óta, kímutatható 1787-ig), Mayr Ignác (kímutatható 1791 körül) és Bauer Ádám (kímutatható 1797—1803).

A kismartoni szobrászok közül kerültek ki a valószínűleg bajorországi származású *Ungleich Pál* és *Höger Ferenc Antal*, az 1714-ben befejezett *budavári Szenttháromság-emlék* alkotói, akikre e kiváló műemléknek avatott ismertetője, Schoen Arnold hívta fel a figyelmet.

1744-ben szerezte meg Kismartonban a polgárjogot a Bécsből jött Ham (Hamb) Jakab, aki azután itt a század hetvenes évtizedétől több, az átlagos minőségű színvonal fölött emelkedő, vallási tárgyú szoborművet készített.

Az 1767-ben megalkult két írásai nem tájékoztatnak kimerítően a tagokról, mégis sikerült Csafkainak a különböző könyvek átkutatása révén elég jelentékeny számú mesternevet kiemelni az ismeretlenség homályából. És pedig a következőket: Regensdorfer János (kismartoni polgár lett 1764-ben), a már említett Mayr Ignác, a loreetomi születésű Mayr József (kismartoni polgár 1733 [?] óta, kímutatható 1817-ig), ifj. Emerich Boldizsár (mester lett 1774-ben), Linger Mátyás (mester lett 1774-ben), ifj. Mayr József (mester lett 1820-ban), Emerich József (mester lett 1782-ben) és Bauer Ádám (mester lett 1826-ban [a fentebb említettnek fia?]).

A magyar művelődés- és művészettörténet szempontjából egyaránt fontos tárgynak feldolgozásában további lépés lenne a mesternevek és a fennmaradt emlékművek összekapcsolása, ami előreláthatólag néhány számozott művészegység megismeréséhez vezetne. Mésrészt a mesterlistástromok is kiegészítendő lennének a Kismartonon kívül, de történelmi kapcsolatoknál fogva szintén tekintetbe jövvő levéltárakból. XVII. és XVIII. századi bécsi anyakönyvek pl. nem egy kismartoni származású, vagy ott működött szobrász és kőfaragó nevét őrizték meg. A bécsi Szent István-plébánián 1682. január 18-án kötött házasságot Blum (Blüm, Blümbil) Ferenc, kismartoni születésű szobrász, aki a császárvárosban még 1712-ben is kímutatható (I. A. Hajdecki kivonatalt, 6964, 7292). Haas József kismartoni születésű szobrász 1708. nov. 25-én kötött házasságot a bécsi Szent Ulrik-plébánián (Hajdecki 8600). Az Ungleich szobrász-családjának egyik szintén kismartoni születésű tagja, János Mihály szobrászmester kétszer nősült Bécsben, 1721-ben és 1748-ban. (Hajdecki 7374, 9141.)

A jelzett feladatok megoldását is Csafkai szorgalmas és példásan lelkiismeretes kutató munkásságától várjuk.

P. A.

MAGYAR IPARMŰVÉSZELET 1926-BAN.
A lassú talpraállás, amely az ország eladósága után kultúránkon is mutatkozik, művé-

szefti szakirodalmunkban sem hatástalan. A Magyar Iparművészetnek békebeli évfolyamokból megszakított arculata is kezd visszatérni. Ez a folyóirat, amely annak idején nemcsak a magyar termelőmunkának, hanem a külföld jelentős műipari mozgalmainak is hű tükrre volt, a háború utáni sovány esztendőben megtépdőzött, halkán és szinte képek nélkül volt kénytelen iparművészetünk ügyét szolgálni. Az elmúlt évfolyama már erőteljes regenerálódás jeleit mutatja. Megbővült a tartalma, újra megjelentek más képek, hű tükrök annak, ami műhelyeink munkájából maradóan aktuális. Talán egy árnyalattal még figyelmesebb is lett a magyar értékek, az őrvaságában is erős nemzet szépségtermelésének summája iránt. „Minden politikailag elnyomott nemzet megtermi az erős vágyat a nemzeti kultúra után, de nem minden apostola ennek a hitnek gondolkozik egyformán az eszközökről” — írja egyik cikkében *Kozma Lajos: A magyar tradíció-ról* elmélkedvén. S éppen ennek a folyóiratnak nagy érdeme, hogy a különféle gondolatokat s az azonos célt nagy összhangban tudja egymás mellett feltüntetni. Igaz, hogy művészelni is meglehetősen tudatosan dolgoznak a modernség korszerű tapasztalataival mellett a múlt értékeinek fentartásán. *Lyka Károly* állapítja meg „*Új grafikánk*”-ról szólván, hogy ez sikerének titka, melyet egyes külföldi bemutatón: Olaszországban, Zürichben, Észak-Amerikában aratott. „A magyar grafika idehaza nem tette meg azt a bonyolult utat, mint a külföldi grafika, mely a különféle izmusok útvesztőjéből az új klasszicizmus felé terelődött. A magyar grafika a maga biztos alapján ment egyenesen előre.” „A magyar művészet komolysága és őszintesége mindig kerítette az elvont spekulációk területét.” „Tradicionális erőnk nagy megbecsülését jelenti a folyóirat változatlan kultusza népművészeti hagyományaink iránt. *Viski Károly* a néprajzi múzeum kincseiről cikkezve azt a helyes megállapítást fejt ki, hogy: „Minden jó, magyarul beszélő iparművészet alkotás tisztázza művészeti értékén túl egyben bizonyosságlevél is a magyar föld külön színeről s a magyarság egységéről. A nemzetek komoly értékelésében az a főkérdés, kiki mit hoz az emberiség közös kincseskamarájára.” És hogy itt még mennyi felfedezetlen kincs lappang a homályban, ez *Jaschik Almos* és növendékei Esztergomban fölötti nyarának végeredményéből tárul fel sok példán. *Jaschik* megállapítja, hogy a közismert kincsekben kívül még igen értékes anyag van a városban szerteszórt kisebb emlékeken. „A műörténet körébe tartozó provinciális barokk, empíre és biedermeier emlékek a város mai középpontján, a belvárosban, a népművészeti és néprajzi maradványok pedig a „keretektemplom” körül elterülő, felületes jellegű városrészen, az úgynevezett

királyvárosban találhatók.” Ezt a kutatását egy sereg rajzbeli felvétellel is bizonyítja, példát adva a fiatal iparművészek helyes nyaraltatására. Hogy az eredeti népszellem eltűvelődése miéve fordulnak, arra *Györgyi Kálmán* a Magyar hímszó-hízliparról írt cikkében mutat rá. Szinte vigasztalannak találja a mai helyzetet. A törvény nem nyújt védelmet a háziiparkereskedelem káros munkája ellen. 1922-ben két napig tartó miniszterközeli anketozás is volt e kérdés fölött, de — minden maradt a régiiben. Nálunk néhány jól vezetett egyesületen kívül nem igen követik a svéd háziipar megmentésének útját. De a népművészet mellett a régiséggyűjtemények időnként történető bemutatásainak is sok figyelmet szentel. Az iparművészeti gobelin-kidállítás (ismertette: *Végh Gyula*), *Ernst Lajos* magyar gyűjteményének megnyitása (ismertette: *Csányi Károly*) és a Nemzeti Szalonban rendezett egyházművészeti kiállítás (ismertette: *Györgyi Kálmán*) csupa ilyen alkalom. Hűségesen beszámolt a lap képekben és szövegben az elmúlt év aktuális kül- és belföldi eseményeiről is, így a filadelfiai kiállításról az annak magyar részét rendező *Faragó Ödön* cikkében, a bécsi építőművészeti kiállításról *Ybl Ervin* közleményében, a lipcei vásárról *Neményi Ernő* ismertetésében, a felépült *Corvin-áruházzal* ugyancsak *Ybl Ervin* szakzszerű kritikája kapcsán. *Nádai Pál* két cikke időszerű témákat ragad meg az iparművészet határkérdése körül. A kirakatrendezés esztétikájának követelményeit tárgyalja az egyik. Az auto és lakás című kis tanulmány pedig arról beszél, hogy — amerikai szellem hatásában — az egész emberi civilizáció átalakulóban van, „mert vasút, auto, országútakat, sport, repülő, — mind el akarja távolítani onnan az embert, ahova apái és nagyapái még gyökeret eresztettek”. Az iparművészet egy másik határkérdéséről, a fényképezés szerepéről *Rabinovszky Mária*s értekezik s megállapítja a mai képszerű hatásra törekvő fényképezésről, hogy célját léveszi, ha a természet reprodukálása helyett olyan akar lenni, mintha rézkarc, akvarell vagy olajfestmény volna. E nagyobb cikkeken kívül a folyóirat próbált közleményeinek tarka sokadalma biztosítja azt, hogy változatos és szórakoztató, de főleg tanulságos olvasnivalókkal kedveskedhetett hűségese táborának *Györgyi Kálmán*, a szerkesztő.

IPARMŰVÉSZETI MŰZEUMUNK OLCSÓ KATALÓGUSA. Régebben egy múzeum annyit ért, amennyit a szaktudomány művelőinek nyújtani tudott. Ma annyit ér, amennyit — a nagy, tanulmánygyűjtemények tudásanyagát szélesbít. Az idők demokratikus fejlődése — elsősorban — nem a mélyítésen, hanem az extenzív munkán. S ezért kell örömmel üdvözölni, hogy az Iparművészeti Múzeum is fokozatosan eszmél rá közönségnevelő hivatására. Könyv-

írási fejlesztve és könyvtári óráit meghosszabbítva, bibliotékája katalógusát további pótkötet-
tel gazdagítva, az iparos-és iparművész-nevelés
fokozottabb szolgálatát valósítja meg. Azzal,
hogy újból meghonosítja a sokáig szünetel-
tetett népszerű előadásokat, megint csak
magához csalogatja régi közönségét. És hogy
előrpendő szépségbenyomások mellett mara-
dandó képzet-anyaggal is gazdagodjanak
látogatói, új múzeumi katalógust is nyújt olcsó
pénzen a falai közt megfordulóknak. Régi vágy
teljesült azzal a kis könyvecskével, melyet
nemrég bocsátott közre az igazgatóság „Leíró
lajstrom” címen. Bizony sokkal több ez a
könyvecske, mint amit sürke címe mond és
sokkal szebb, mint amilyennek sárgásbarna
födele mutatja. Hatvannégy lapjába és harminc-
négy képebe dióhéjban bele van szorítva a mi
iparművészetünk — sőt az európai s ázsiai
kultúrperifériák iparművészetének — tömör és
világos jellemzése. Csányi Károly pompás
képes katalógusa után ez a szerény ajándék,
mely a diák és munkás kezébe kívánkozik,
szinte kedvesebb nekünk sok drága luxus-
kiadványnál. Mert minden megvan benne az
egy-egy anyagok s technikák művészeti-pari
történetéből, amit csak ügyvel-bajjal lehetne
lexikális munkákból összeszedni. S mindez
itt peripatetikus módon van elbeszélve: szek-
rényről szekrényre, szobáról szobára járva.
A kerámia, a bútorművészet, a hímzések, az
ötvösmunkák s az üveg: a dióhéjban mindig
ott van az egyetemes történeten belül a magyar
anyag magvas, értékes jellemzése. Ha vannak
bizonyos hiányai, mint amilyen például a
tizenkilencedik századi magyar bútorművészet
s képviselőinek (Steindl és társai) tüzesebb
tárgyalása, ezek is inkább a múzeumi gyűjtés
fogyatékoságaiból származnak. Néhol a for-
mák analízisé, a stílusismertető jellemzések
rövid summáját néltőlözzük. Egy új kiadásban
bizonyosan nem ártana mindjárt előjáróban
az iparművészeti stílusok korszakainak táblé-
zatos összeállítását sem. De ami legtöbbet
használna a kis munka nagyon becses tartal-
mának érvényesítésében, az új, szebb és
gondosabb — áttekinthetőbb — tipografiai
megoldása lenne. Az összetartozó dolgokat
összefogni s különválasztani a más kate-
goriába tartozóktól, ez a jó szedés és örö-
delés dolga, ami olyannyira esszenciális kér-
dése a tájékoztató könyvecskéknek, hogy
sohasem lenne szabad közömbös nyomdász-
kezekre bízni.

ADATOK MŰVÉSZETÜNK TÖRTÉNE-
TÉHEZ. 1. *Pfanni* Károly. Született 1851-ben
Trumában. Murányi Ernő dr. szíves volt
róla a következő adatokat összegyűjteni s
rendelkezésemre bocsátani: Iskoláinak elvég-
zése után katonai szolgálatot teljesített és
előbb Mosonyban, majd Győrött hasonló név
atyjának lett tisztviselője, akinek halála után

önállóan vezette a gabonaüzleletet, amellyel a
80-as években felhagyott és Budapestre ment
Mesterházy Kálmánhoz festésetet tanulni, e
tanulmányait Münchenben folytatta. Hazatérve
betegkedni kezdett s 1894. március 18-án
meghalt Győrött. A festőtehetség úgy látszik
cselédli örökség volt: egyik nagybátyja is
foglalkozott akvarellfestéssel. Ő maga is
ilyeneket s olajfestményeket készített, amely-
ket, anyagilag független lévén, nem bocsátott
árba, hanem szerzesét osztogatta ismerősei
közé. Ezek genre- és tájképek, szén- és
ceruzatanulmányok voltak. Családjának ma
már csak hat olajképeről van tudomása.

Egy olajfestményét, a Hanság című
ősmerem (tulajdonosa Murányi Ernő dr.),
Derekasán, tanulmányszerűen festett realiz-
tikus tájkép, amelynek emellett a tónus foglalja
egységbe. Külsőséges hatásokra való törek-
véstől mentes, komoly tanulmányú munka.

2. *Jenny* Alajos. Azokhoz az adatokhoz,
amelyeket róla a Táblalérv-világ művészete
című munkában közöltem, kiegészítésként
közrebocsátom a következőket:

Jenny Alajos festő 1854-ben halt meg
rákbetegségben, Pesten. Főnmaradt házassági
szerződése, amelyet mint a Brusnyik-képtár
igazgatója kötött 1810. május 28-án Magyarorsy
Franciskával, Magyarorsy Antal m. kir. udv.
kamara iktató leányával. Ebben az okiratban
(jelenleg *Jenny Géza* dr., a kisléber ménés-
intézeti kórház igazgatójának birtokában) szó
esik a művész testvéréről, Józsefről, aki akkor
Rankwellben, Tirolban lakott. Valószínű, hogy
a művész is tirolri eredetű.

Tudok következő műveiről: Felesége arc-
képe (*Mihályffy Győző* tulajdonában); Apósa
arcképe (*Ágoston Gézáné* tulajdonában);
Ámor és Psziche, elefántcsont-miniatúr (u.
o.); Római hős, két nő között; Feria arc-
képe (kisléber dobbal, de *Pottere Gerard* tulaj-
donában).

Az utóbbi kép életnagyságban mutatja az
ábrázolattól, nincs egészen befejezve, mert a
hagyomány szerint a kisléber közben meghalt.
A képet láttam: derekas munka.

A Jennyre vonatkozó itt közölt adatokat
rokonának, de *Pottere Gerard* úrnak köszönöm.

3. *Jónás* József festő. Szombathelyi magán-
tulajdonban van egy képe ezzel a szignatú-
rával: *Joseph Jónás 845*. Olajfestmény. A kép
középen üggyifa, alatta árokparton egy zár-
dók ül, előtte korsót tartó asszony áll. Gon-
dosan kidolgozott kép. Szerzője minden más
vonaikozásban ismeretlen. Egybe kellene vetni
Jónás „besztercebányai festő”-vel (*Bestth.*
máz. Kal. p. 49).

4. *Joó* Ferenc festő. A Képzőműv. Szemle
II. (1880) 151—2. l. közli halála hírért. Ehhez
hozzáfűzhetjük, hogy a festő a bécsi akadé-
miának volt növendéke, ott 18 éves korában
1841-ben iratkozott be s szegedi születésű
Nyilván atyafia volt az ismert *Joó* Jánosnak

5. *Pongrácz F.* festő. Kazinczy Ferenc ismételtlen említi (1805) mint arcképfestőt. Pongrácz 1847-ben még élt s ekkor rajztanára volt az eperiesi Kollégiumnak.

6. *Forgó István*, csongrádi, az 1882-ben megnyílt budapesti lívegfestő-intézet tulajdonosa, meghalt 1901-ben Budapestben. Közismert életrajzi adataihoz toldjuk a következő, eddig ismeretlen, művészeti vonatkozásúakat: Forgó iskoláirása volt id. Vastagh Györgynek a szegedi gimnáziumban, vele rajzoltatott, festetett. 1848-ban beállt honvédek, két hónap múlva fogságba került. A szabadságharc elpusztította szülei vagyonát, a fiút tehát izeibe adták, ott is folytatta a festést, egyébként élete végéig szoros barátságban élt Vastaggyal. Sokat másolt, de eredetiek is festett, kiállításokon sohasem vett részt. Képeinek egy része a családban maradt, legtöbbjük elajándékozta. Sok közülük a tájkép. (Fiának adatai.)

7. *Fruman Antal* építész, szobrász, rajztanár. Ennek a mesternek művei közül sokáig csak a Bezerédy Ignác emlékére készült s a Nemzeti Múzeumban őrzött ovális plakett (1835) volt ismeretes. Csányi Károly megállapította, hogy az ő műve a győri Kazinczy-u. 8. sz. ház.

Fruman 31 évig volt rajztanára a győri rajziskolának s ott 1869-ben vonult nyugalomba. A győri főreáliskolában máig is szép rendben őrzik nagyszámú rajzát, építészeti tervét. Ezeknek általában megtekintett része hamisítatlan klasszicista stílusú s a legnagyobb figyelmet érdemli. Van közte templom-, színház-, lakóházterv. Fruman kiterjedt építőgyakorlatot folytatott Győrött, de úgy látszik a vidék számára is dolgozott, műveinek terveinek tüzetes tanulmányozása nagyon megérné a fáradságot. *Lyka Károly.*

GERSTENBERG, KURT: Anselm Feuerbach aus unbekanntem Skizzenbüchern der Jugend. 39 képes táblával. München. R. Piper & Co. Verlag. 1925.

A gyermekkultusz korát éljük. A gyermekkorban mutatkozó mindenemű — de főleg a képzőművészeti — tehetség jelentkezésének hallatára fölfigyelünk. Gyermekrajzok ötletei, friss megfigyelései elragadnak s hajlandóak vagyunk belőlük a kis művész jövőendő életpályájára vonatkozólag messzemenő következtetéseket vonni. Pedig a tapasztalat azt mutatja, hogy a korán mutatkozó rajzbéli ügyesség még nem jelent sokat s a genle hamar kialszik a gyerekekben. Viszont nagy festői tehetségek gyermekkori rajzai úgyszólván jelentéktelenek. Így Feuerbaché is. Legelső rajzai csak arra vallanak, hogy művelt család sarja volt és így sok képeskönyvet forgatott; mikor tehát első rajzötletét papírra vetette, már a síkbánlítás bizonyos megállapodott törvényei szerint tette ezt s inkább jélt- és díszítőkedvé-

ből fakadtak, semmint komoly művészeti ösztönből. E rajzok láttára gimnáziumi rajztanára minden művészeti tehetséget megtagadott tőle.

A 10 éves gyermek első rajzai, 1839-ből, személyes élményeket vagy mulatságos ötleteket rögzítenek meg. Ezek is, de főképp e korbeli tájképek még teljesen nélkülözik a térképzetet. Szorgalmasan rajzol, mert mint naplójában maga mondja: feje tele volt képekkel.

1841—1842-ben azonban már nevezetes fejlődést látunk „művészetében”, melynek legszembetűnőbb jele, térérzékének megnövekedése s érdeklődése a dolgok plasztikája iránt. Egyszerre szobrászi munkákkal is foglalkozik: minden szekrény teteje agyagminázásaival van teletszólva; melyek között atyjának mellszobra meglehetősen hasonló is. Mindamelllett apja a szobrászi pályáról határozottan lebeszél. Ugyanekkor azonban naiv és rendkívül kedves tájképek nemcsak hajlózott térérzékéről, hanem a természet elfogulatlan és közvetlen szemléletéről is tanuskodnak, kompozícióiban pedig nehéz mozdulati problémáig merészkedik. A gyermek Feuerbachot eddig csak leveleiből ismerte, némely író úgy adja elő, mintha már zsenje korában az antik formavilág felé forduló klasszicizmus fölfogása lett volna, mely folytonos és következetes fejlődésben vezette életének érett alkotásaihoz. A Gerstenberg által most közzétett, 1839-től 1850-ig terjedő vázlatkönyvek világánál azonban megdől ez a föltevés. Ellenkezőleg. Gyermekkora összesen a romantizmus alkonyával s a kezdődő művész első lelkesedései ez irányú hívének is mutatják. Rajong a goikáért és a nazarénus képekért, természetesen ellenszenvvel fordul el a barokk művészet alkotásaitól és 15 éves korában a Niebelung-ének komplikált jelenetelnek illusztrálásával vesződik, melyeket kedves színpadi romantikával dolgoz fel.

1846-ban végre eléri, hogy atyja a düsseldorf-i akadémiára küldi tanulni s így rendszeres oktatáshoz jut. Itt komoly s meglehetősen kínos munkára fogják: antik gipszszobrok végtelen sorát kell lerajzolni. De bármily unalmas legyen e foglalkozás, mégis a helyes formaképzés szükségességének megértése s ennek nyomán a tudatosan végrehajtott gondos részlettanulmányok erejét nagyban növelik. Eredeti alkotóképessége ekkor átmenetileg megbénul, mert kézülsőségének hiányait egyszerre megérezve, bátoriatlanán válik. S ha mégis kompozícióhoz fog, düsseldorf-i első rajzai megint csak történelmi tárgyúak s régi modorában készültek. Schadow művészeti elveinek hála, hamarosan a színek fontosságát is fölismeri s valószínűleg részben olasz metszetek hatása alatt, művészeti fölfogása lassan gyökeresen átalakul. Ez főként a téma-választásban mutatkozik. Rájön arra, hogy a költői fantázia és a képkalkotás fantázia egymástól merőben különbözök. S míg korábbi

munkái formaszegény, irodalmi romantikától tellett illusztrációk voltak, most képszerű elképzelések visszaadására törekszik. 1847-ben sokat foglalkozik arcképek festésével is. Schadowtól Sohnhoz, innen főleg tájképeiben Lessinghez, végül Schirmerhez pártol, de a maga erejéig érző művészt már egyik sem elégíti ki.

1848-ban Münchenbe megy. Folytonosan kereső lelke a képtár nagy mestereinek, Rubens, van Dyck, Murillo műveinek tanulmányába merül el. Ekkor alkotja első nagyobb, számottevő festményét, „a fiatal Pant az Olimpuszra ragadó amorettek”-et (1849). Témájában már ekkor is az antik vonzza, de Gerstenberg szerint: nem azért, mintha a klasszikus művészet ekkor már centrális élménye lett volna, hanem egyszerűen a rubensli világba való elmélyedésének következményeképpen, éppúgy, mint Párisban Couture hatása alatt. S csak Rómában, férfikorának teljében jutott el a fejlődés ama fokára, melyen egy belső kényszer folytán megteremtette, klasszikus gondolatait egyedül kifejező, nagyvonalú formanyelvét.

A Piper-Verlag a művész gyermek- és ifjúkorának fejlődését híven tükröző faksimilareizkiadványban bájos darabokkal gazdagította eddigi pompás publikációinak sorozatát.

Dr. Hoffmann Edith.

SPINELLO ARETINO. Eine stilgeschichtliche Studie über die florentinische Malerei des ausgehenden XIV. Jahrhunderts, von Georg Gombsi. (140. o. 20 kép.)

Toscana XIV. századi festészetének története az olasz művészettörténelem legingoványosabb területei közé tartozik. Igen sok itáliai és külföldi tudós foglalkozott már a fejlődés főirányainak megjelölésével, a vezértörekvések kihámozásával, valamint az egyes nevezetesebb művészegyéniségek körvonalázásával, de kutatásaink nem vezettek egybehangzó eredményekhez. Különösen a reánk maradt művészeti alkotások, a nagyszámú freskók és kisebb-nagyobb oltártáblák szerzőinek meghatározásában van számos elérés. Emellett az egyes jelentékenyebb mesterek szerepét, a művelőkben jelentkező törekvéseket is eltérően magyarázzák. Legkevésbé lehetett tisztázni eddig a Giotto és az Ambrogio Lorenzetti után való nemzedék működését. Ekkor a firenzei és sienai hatások nem egyszer keresztelik egymást és így még bonyolultabbá válik a fejlődés képe. Andrea Orcagnának és fivérének a század derekán virágzó művészete sem áll még világosan előttünk. Vasarinak, Ghibertinek és az Anonimus Magliabecchianusnak e korszakra vonatkozó írásai sem nyújtanak elegendő és mindig megbízható följegyzéseket. Pedig igen fontosak a hiteles írásbeli adatok, mert a stíluskritika alapján álló meghatározások az egyéniségek csekélyebb önállósága, a

műhelytradíciók ápolása, a hagyományos ábrázolások átvétele folytán itt kevésbé megbízhatók, mint a quattro- vagy cinquecento alkotásaival kapcsolatban.

Egy fiatal, de rendkívül késztültségű, Németországban és Itáliában képzett, a *Magyar Művészet* olvasói előtt már jól ismert, magyar művészettörténeli író, Gombsi György most arra vállalkozott, hogy a kései toscanei trecento-festészet felhőmályába jobban bevilágtasson. Spinello Aretinóról, az arezzói származású festőről írt monográfiát, amelyben azonban nemcsak ennek a nagy fontosságú mesternek munkásságát igyekezett tisztázni, hanem a trecento végén működő legjelesebb firenzei festőknek oeuvrejét, stílustörekvéseit is körvonalazza. Rendkívüli érdeme a könyvnek, hogy egyéni kutatások, szemlék eredménye. Gombsi végigjárta azokat az olaszországi városokat, ahol Spinello Aretinónak és társainak freskói, táblái láthatók, sőt a külföldi múzeumokban őrzött ideátartozó művek egyrészt is a helyszínen tanulmányozta. Bennünket Spinello különben azért érdekelt közelebbről, mert egyik főművének, a montolivetói kolostor számára készült nagy oltárképek két tábláját a hozzátartozó predellákkal együtt Szépművészeti Múzeumnak őrizi. A képtár trecento-gyűjteményének egyik legnevezetesebb darabja.

Spinello Aretino (1346? — 1410) kezdetben Orcagnának és fivérének követője; ezeken archaizáló, Giotto eredményeivel szembeálló stílusát veszti át. Így kevésbé tördök a tér érzetelével, alakjait a képteret elejére állítja, hogy azok fővonalai ornamentálisan díszítsék a képsíkot. Később azonban őrá is hatnak Giotto kései freskóinak világosan fölépített terei, alakjainak erőteljes plasztikája és szembefordul Orcagna körével. Majd a sienai Ambrogio Lorenzetti tájképfestészetének mély távlatai szereti meg mesterünk. Stílusuk ekkor lazábbá, goikusan szaggatottá, vibrálóbbá válik. Ez utolsó korszaka Spinello fejlődésének, itt jut legpregnánsabban kifejezésre a század végének gotikája, melynek aztán Masaccio monumentális illuzionizmusa vet véget.

Gombsi Spinello fejlődésének ezt a három korszakát igyekszik könyvében minél világosabban és minél részletesebben kidomborítani. Igen értékes eredménye munkájának, hogy elsőtől ismerteti Spinellónak legkorábbi és eddig figyelmen kívül maradt festményét, a firenzei St. Crocának Medici-kápolnájában függő Ker. Szt. Jánosét. Különös, hogy a képet eddig nem hozták kapcsolatba Spinello művészetével, pedig rendkívül hasonlít mesterünk többi Ker. Szt. Jánosához, elsősorban a Szépművészeti Múzeumban lévő montolivetói oltárkép tábláján lévő alakhoz. Nagyon jelentős Gombsinak az a helytálló föltevése, hogy itt bizonyára a St. Croce Szt. János-kápolnájának Vasari által is említett és Spinello

ifjúkori művének tulajdonított oltárképével állunk szemben. A Giotto ismert freskóival díszített kápolna oltárképe ugyanis hiányzik. Gombosi, ha könyvében e Szt. Jánost tüze-tesebben összehasonlította volna a londoni National Galleryben lévő Orcagna-hármaskép Szt. Jánosával, úgy még szemléletesebben bizonyíthatja volna Spinellónak az Orcagna művészetével való összefüggését. Egyszerűsége azonban e már jelentkező lényeges eltérést is. Míg Orcagna londoni képén Szt. János köpenye szorosan tapad a szent testé- nek jobboldalához és így annak formái is jól érvényesülnek, addig Spinello alakján a derék- ton lévő laza ráncok, melyek a testet körül- fogják, ennek körvonalait elhomályosítják. Kétségtelesen gótikus szilantörékvésé- valló jellemvonás. Giovanni Pisano Madonnájában láthatjuk ezt már korábban, de még határo- zottabban. Nem hiába volt ez a szobrász- genie az összes olasz mesterek között legjobban túlléve a gótika szellemét. Viszont nem találhatjuk meg a londoni Orcagna és a firenzei Spinello Szt. János-kép között a Gombosi részéről hangsúlyozott tárgyi analógiát. A londoni Szt. János nem utal — mint a firenzei — a fejszére, mellyel a terméketlen fát kivágják. Ezt a szimbolikus értelmű, ritka ikonográfiai adalékot ellenben egy száz évvel későbbi fest- ményben láthatjuk hasonló formában, Jacopo Sellaionak (?) Szépművészeti Múzeumunkban lévő, nem régi szerzett alkotásán.

Az arezói S. Francescóban is fedeztél fel Gombosi három korai Spinello-freskót, melyek eddig nem szerepeltek az irodalomban. E templom valóságos galleriája Spinello már ismert műveinek, de ezek mind későbbiek a Gombosi által először ismertetett freskók- nál. Ezenkívül Gombosi több helyes változ- tatást eszközölt Spinello műveinek eddig megállapított sorrendjében, viszont a pisai Campo-Santo idetartozó freskóinak egyikéről kimutatja, hogy Spinellónak és Antonio Vene- zianónak közös alkotása. Egy alkalommal röviden megemlíti Szépművészeti Múzeumunk- nak azt a kiváló Madonna-képet, melyet régebben Suida nyomán Orcagnának tulajdo- nítottak, majd Léderer Sándor Bernardo Daddi műve gyanánt határozott meg. Gombosi sze- rint e festmény Orcagna fivérének, Nardo di Cionének a műve.

Gombosi bizonyára a firenzei St. Croce sekrestyéjében lévő, Sirén által Nardónak tulajdonított Mária-triptychonnal való hasonlóságra alapítja ezt az állítást. Mi is kétség- telennek tartjuk a két Madonna-kép között való közvetlen kapcsolatot, de Bernardo Daddi néhány Mária-képén is találunk a budapesti oltárkép részleteivel többé-kevésbé meg- egyező rokonvonásokat. Festményünk élénken

bizonyítja azt a nehézséget, mely a Giotto után való időből származó trecento-képek stíluskritikai meghatározása elé gördül. Hiszen a Daddinál, majd Orcagnánál és fivéréinél látható beállítás, arctípusok, anyagfelek, kosztümök még későbbi követőiknél is vissza- térnek. Különben úgy tudjuk, hogy Gombosi a budapesti Madonnára vonatkozó állítását egy külön tanulmányban fogja tudományos érvekkel megokolni. Érdekes Gombosinak az a közlése is, hogy az arezói S. Francescóban egy Spinello tanítványától származó freskót láthatunk, mely Magyarország Szt. Erzsébetet, *filia regis Hungariae*-t ábrázolja. Míg Németországban, Belgiumban és Francia- országban gyakran találkoznak a magyar szent szobralval, képeivel, addig Itáliában ez ritkaság.

Gombosi könyvének azt a részét, mely Spinello és a trecento végén működő neve- zetesebb firenzei festők alig publikált freskóit tárgyalja fejlődéstörténeti szempontból, termé- szetesen kevésse ellenőriztük. Ha itt pontos bírálatot akarnánk mondani állításairól, úgy könyvével kezünkben végig kellene járnunk mindazokat a templomokat, palotákat, múzeu- mokat, ahol az általa leírt és bonyolultan elemzett, de még csak gyéren reprodukált alkotások láthatók. Mindazonáltal az az ér- zésünk, hogy Gombosi itt is lelkiismeretes, tudó- mányosan megalapozott munkát végzett és hogy eredményei helytállóak. Megértjük azt is, hogy a fiatal szerző miért adta ki művét nemtől. Csak igen kevesen vannak Magyarországon, akik a trecento részletproblémái iránt komolyab- ban érdeklődnek, míg a német nyelven kiadott könyv tudományos eredményeit az egész világ művészettörténetírói számontartják. Gombosi Spinello Ártéfinója, bár nem nyelven jelent meg, mégis a magyar művészettörténet- írás számottevő sikere. *Vbl. Ervin.*

A CÍMLAPUNKONKÖZÖTTI rajz Zichy Mihály- nak 1875-ben Párisban készült olajmarcképe. Füzetünk 498. és 499. oldalán a Boldog- asszonyról nevezett budavári Koronázó-templom Szt. Imre-kápolnájában a szent királyi hercegnek szentelt oltár Zichy Mihály által festett képet hozzuk. E négy képet a Szent- Pétervároti tartózkodó művész a gróf Zichy- család kérésére festette és az egyháznak aján- dkozta. (L. Forster Gyula: Ill. Béla magyar király emlékezete. 1900).

Felolvasó szerkesztő: Dr. Majorosky Pál.

Főmunkatárs: Dr. Lázár Béla.

Kiadó: Ormos György.

Szerkesztőség: VII., Erzsébet-körút 7. II.

Magyar Művészet. 1927. 8. szám.